

УДК 343:331 [3426]

Котирло О. О.,

кандидат економічних наук, доцент,
викладач кафедри пенітенціарної діяльності
Інституту кримінально-виконавчої служби

ОСНОВНІ АСПЕКТИ АНАЛІЗУ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОГО ЗАКОНОДАВСТВА В СФЕРІ УПРАВЛІННЯ ОРГАНАМИ ТА УСТАНОВАМИ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ

В статті зроблено аналіз законодавства України в сфері управління пенітенціарної системи. Досліджено сутність кримінально-виконавчого законодавства, визначено його завдання в ринкових умовах. Обґрунтовано, що особливою проблемою на сьогодні є структура та зміст кримінально-виконавчого законодавства, включаючи основні положення, які регулюються згідно цих джерел.

Ключові слова: управління; кримінально-виконавче законодавство; пенітенціарна система; нагляд; контроль; установа виконання покарань.

В статье сделан анализ законодательства в области управления пенитенциарной системы. Исследованы сущность уголовно-исполнительного законодательства, определены его задания в рыночных условиях. Обосновано, что конкретной проблемой на сегодня является структура и содержание уголовно-исполнительного законодательства, в том числе основные положения, которые регулируются согласно этим источникам.

Ключевые слова: управление; уголовно-исполнительное законодательство; пенитенциарная система; надзор; контроль; учреждение исполнения наказаний.

Постановка проблеми. Діяльність органів та установ виконання покарань визначається законами України та знаходить свою конкретизацію в джерелах кримінально-виконавчого права. Кримінально-виконавче законодавство нараховує величезний перелік нормативно-правових актів, які регулюють дані правовідносини та покликані на належному рівні здійснювати управління в пенітенціарній системі. Але в тривалому процесі реформування деякі з них втратили свою актуальність, оскільки регулюють діяльність органів, які знаходяться в стані лікві-

дації. Проте, до закінчення цього процесу ліквідації ми маємо поспиритися на них. Тому особливою проблемою на сьогодні є структура та зміст кримінально-виконавчого законодавства, включаючи основні положення, які регулюються згідно з цих джерел.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питаннями кримінально-виконавчого законодавства присвячено багато праць науковців та практиків, оскільки в процесі розвитку держави воно зазнає постійних суттєвих змін. В Україні відбувається то створення органів управління в пенітенціарній системі, то їх перехід

під іншу юрисдикцію, то їх ліквідація, тому узаконення їх діяльності вимагає моніторинг джерел законодавства.

Так, К. Автухов вбачає під кримінально-виконавчим законодавством систему нормативно-правових актів, що регулюють суспільні відносини, які виникають з приводу та у процесі виконання й відбування кримінальних покарань та застосування до засуджених засобів виправлення і ресоціалізації [1, с. 16].

М. В. Романов під даним терміном вбачає сукупність всіх нормативно-правових актів, які регулюють питання виконання і порядку відбування кримінальних покарань особами, засудженими судами України, а також інші правовідносини, які виникають у зв'язку з виконанням і відбуванням кримінальних покарань та під час діяльності кримінально-виконавчої системи [2, с. 13].

М. М. Яцишин твердить, що активні соціальні перетворення, розширення міжнародних зв'язків, спрямованих на зміцнення демократії, утвердження в національній системі законодавства принципу верховенства права, розвиток ринкової економіки, посилення ролі громадськості і громадського контролю за діяльністю державних інституцій – початкові умови належного налагодження діяльності органів і установ виконання покарань. Тому вирішення проблеми переходу від наявної практики здійснення в Україні законодавчого процесу до комплексного системного управління цим процесом може стати реалізація спеціальної комплексної програми системи управління законодавчим процесом, що вимагає формування відповідної правової політики та прийняття від-

повідних владних рішень верховною державною владою [3, с. 172].

Тому особливої актуальності становить постійних моніторинг даного законодавчого процесу, і, на уковці, відображаючи в своїх працях дану проблему, потребують постійного коригування її в межах змін, що відбуваються в країні.

Постановка завдання. Метою даної роботи виступає ґрунтовний аналіз чинного кримінально-виконавчого законодавства в сфері управління органами та установами виконання покарань, що дозволить впорядкувати джерела даного законодавства та сприятиме врегулюванню кримінально-виконавчих правовідносин.

Виклад основного матеріалу. Кримінально-виконавчим законодавством виступає комплексна система взаємопов'язаних за своєю сутністю, змістом, метою та завданнями сукупність нормативно-правових актів, чинних міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, що регулюють кримінально-виконавчі відносини.

Під нормативно-правовим актом як джерелом кримінально-виконавчого законодавства слід розуміти виданий компетентним державним органом акт, що містить в собі норми права постійної (чи достатньо тривалої) дії, адресовані широкому (невизначеному) колу суб'єктів кримінально-виконавчих правовідносин. Вони поділяються за різними ознаками:

залежно від органу, який їх прийняв;

залежно від того, до якої галузі права вони відносяться (конституційного, цивільного, кримінального, кримінально-процесуального, кри-

мінально-виконавчого, адміністративного тощо);

залежно від юридичної сили (закони і підзаконні акти).

Відповідно до ч. 1 ст. 1 Кримінально-виконавчого кодексу України, метою кримінально-виконавчого законодавства є регламентація порядку й умов виконання та відбування кримінальних покарань з метою захисту інтересів особи, суспільства і держави шляхом створення умов для виправлення і ресоціалізації засуджених, запобігання вчиненню нових кримінальних правопорушень як засудженими, так і іншими особами, а також запобігання тортурам та нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню із засудженими [4].

При цьому завданнями кримінально-виконавчого законодавства виступають наступні:

визначення принципів виконання кримінальних покарань, правового статусу засуджених, гарантій захисту їхніх прав, законних інтересів та обов'язків;

встановлення порядку застосування до них заходів впливу з метою виправлення і профілактики асоціальної поведінки;

визначення системи органів і установ виконання покарань, їх функцій та порядку діяльності;

визначення нагляду і контролю за виконанням кримінальних покарань, участі громадськості в цьому процесі;

регламентація порядку і умов виконання та відбування кримінальних покарань;

звільнення від відбування покарання, допомоги особам, звільненим від покарання, контролю і нагляду за ними.

Джерелами кримінально-виконавчого законодавства виступають: Конституція України; закони України; постанови Верховної Ради України; укази та розпорядження Президента України; постанови і розпорядження Кабінету Міністрів України; нормативні накази, інструкції, розпорядження, положення, вказівки міністерств; міжвідомчі нормативно-правові акти; нормативні накази, інструкції, розпорядження, положення, вказівки Державної кримінально-виконавчої служби України та Державного департаменту України з питань виконання покарань, які не втратили чинності.

Так, згідно конституційних норм України, засуджений користується всіма правами людини і громадянина, за винятком обмежень, які визначені законом і встановлені вироком суду (ч. 3 ст. 63 Конституції України), виключно законом України визначаються організація і діяльність органів і установ виконання покарань, тільки законом оголошується амністія (ст. 92 Конституції України), до компетенції Президента України віднесено здійснення помилування (ст. 106 Конституції України), забороняється обмеження виборчого права для осіб, які за вироком суду перебувають у місцях позбавлення волі, на час перебування в цих місцях (ст. 64 Конституції України), визначено право засуджених на особисту безпеку (ст. 27 Конституції України) [5].

Кримінально-виконавчий Кодекс України, як джерело кримінально-виконавчого права, представляє собою єдиний законодавчий акт, який регламентує виконання усіх видів кримінальних покарань, передбачених Кримінальним Кодексом України, та реалізує загально визнані

концептуальні положення про демократизацію, гуманізацію, диференціацію та індивідуалізацію виконання кримінальних покарань. Даний Кодекс розроблявся з урахуванням міжнародних стандартів поведінки з ув'язненими та засудженими, міжнародних угод про захист прав і свобод людини, концепції реформи кримінально-виконавчої системи в Україні, Кримінального кодексу України, змінами до Кримінально процесуального кодексу України, інших нормативно-правових актів, практики виконання покарань, результатів наукових досліджень, законодавства і практики інших країн.

Згідно Загальної частини Кримінально-виконавчого Кодексу України, визначаються основні положення щодо загальних принципів виконання і відбування покарань, правовий статус засуджених, види органів і установ виконання покарань та контроль за їх діяльністю відбування покарань, правовий статус засуджених, види органів і установ виконання покарань та контроль за їх діяльністю. Особливою частиною Кримінально-виконавчого Кодексу України визначено порядок і умови виконання та відбування кримінальних покарань, пов'язаних і не пов'язаних з позбавленням волі, підстави та порядок звільнення від відбування покарання, здійснення контролю та нагляду за особами, які звільнені з місць позбавлення волі, а також особами, звільненими від відбування покарання з випробуванням [4].

Так, Закон України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України» визначає правові основи організації та діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України, її завдання та повноваження. Згі-

дно ст. 1 Закону на Державну кримінально-виконавчу службу України покладається завдання щодо здійснення державної політики у сфері виконання кримінальних покарань [6].

Закон України «Про пробацію» визначає мету, завдання, підстави, види пробації, правовий статус персоналу органу пробації та суб'єктів пробації. Так, зазначено, що метою пробації є забезпечення безпеки суспільства шляхом виправлення засуджених, запобігання вчиненню ними повторних кримінальних правопорушень та забезпечення суду інформацією, що характеризує обвинувачених, з метою прийняття судом рішення про міру їхньої відповідальності [7].

Завданнями пробації згідно Закону є:

підготовка досудових доповідей щодо обвинувачених;

здійснення нагляду за засудженими до покарань у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, громадських робіт, виправних робіт, особами, яким покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк замінено покаранням у виді громадських робіт або виправних робіт, особами, звільненими від відбування покарання з випробуванням, звільненими від відбування покарання вагітними жінками і жінками, які мають дітей віком до трьох років;

виконання певних видів покарань, не пов'язаних з позбавленням волі;

направлення засуджених до обмеження волі для відбування покарання до виправних центрів;

реалізація пробаційних програм стосовно осіб, звільнених від

відбування покарання з випробуванням;

проведення соціально-виховної роботи із засудженими;

здійснення заходів з підготовки осіб, які відбувають покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк, до звільнення;

реалізація інших заходів, спрямованих на виправлення засуджених та запобігання вчиненню ними повторних кримінальних правопорушень [7].

Видами пробації визначено: до судову пробацію; наглядову пробацію; пенітенціарну пробацію. А підставами для застосування пробації виступають: письмовий запит суду до органу пробації про надання судової доповіді щодо обвинуваченого; обвинувальний вирок суду, яким особу засуджено до покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, громадських робіт, виправних робіт; обвинувальний вирок суду, яким особу засуджено до позбавлення волі на певний строк; обвинувальний вирок суду, яким особу засуджено до обмеження волі; обвинувальний вирок суду, яким особу звільнено від відбування покарання з випробуванням; ухвала суду про заміну покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк покаранням у виді громадських робіт або виправних робіт; ухвала суду про звільнення від відбування покарання вагітної жінки або жінки, яка має дитину віком до трьох років; акт про помилування, яким засудженому замінено покарання або невідбуту частину покарання покаранням у виді громадських робіт або виправних робіт [7].

Законом України «Про Вищу раду правосуддя» визначено на законодавчому рівні статус, повноваження, засади організації та порядок діяльності Вищої ради правосуддя. Так, встановлено, що Вища рада правосуддя є колегіальним, незалежним конституційним органом державної влади та суддівського врядування, який діє в Україні на постійній основі для забезпечення незалежності судової влади, її функціонування на засадах відповідальності, підзвітності перед суспільством, формування добросчесного та високопрофесійного корпусу суддів, додержання норм Конституції і законів України, а також професійної етики в діяльності суддів і прокурорів [8].

Закон України «Про застосування амністії в Україні» визначає сутність амністії, встановлює підстави для її застосування. Так, визначено, що амністією є повне або часткове звільнення від відбування покарання осіб, визнаних винними у вчиненні злочину, або кримінальні справи стосовно яких розглянуті судами, але вирок стосовно цих осіб не набрали законної сили. Законом про амністію може бути передбачено: а) повне звільнення зазначених у ньому осіб від відбування призначеного судом покарання (повна амністія); б) часткове звільнення зазначених у ньому осіб від відбування призначеного судом покарання (часткова амністія). Закон про амністію не може передбачати заміну одного покарання іншим чи зняття судимості стосовно осіб, які звільняються від відбування покарання, крім випадків індивідуальної амністії [9].

Згідно Закону України «Про адміністративний нагляд за особами, звільненими з місць позбавлення

волі» визначає умови і порядок встановлення та здійснення адміністративного нагляду за окремими категоріями раніше судимих осіб та їх обов'язки. Згідно Закону, адміністративним наглядом являється система тимчасових примусових профілактичних заходів спостереження і контролю за поведінкою окремих осіб, звільнених з місць позбавлення волі, що здійснюються органами Національної поліції [10]. Завданням адміністративного нагляду виступає запобігання вчиненню злочинів окремими особами, звільненими з місць позбавлення волі, і здійснення виховного впливу на них.

Законом України «Про соціальну адаптацію осіб, які відбувають чи відбули покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк» визначаються загальні засади соціальної адаптації осіб, які відбувають чи відбули покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк, засади участі у соціальній адаптації цих осіб підприємств, установ та організацій, об'єднань громадян, а також фізичних осіб, забезпечується правове регулювання відносин, спрямованих на реалізацію такими особами прав і свобод, передбачених Конституцією та законами України.

Зазначимо, що це є лише Закони України, які регулюють кримінально-виконавчі правовідносини, але їх ще регулюють і підзаконні нормативно-правові акти та міжнародні договори, визнані Україною. Отже, можна спостерігати розгалуженість джерел кримінально-виконавчого законодавства, що, з одного боку, врегульовує правовідносини в даній сфері, а з іншого – ускладнює їх регулювання, адже доречніше було б групувати всі

джерела в одне, що полегшило б роботу в даній сфері управління.

Висновки. Оскільки пенітенціарна система є системою спеціально уповноважених органів і установ, діяльність яких спрямована на формування та реалізацію державної політики у сфері виконання кримінальних покарань та пробації, то її метою виступає забезпечення здійснення заходів з виконання кримінальних покарань та зниження кількості повторно вчинених злочинів, а завданнями пенітенціарної системи є ефективне формування та реалізація державної політики у сфері виконання кримінальних покарань та пробації; належне виконання кримінальних покарань та пробації, а також тримання під вартою; створення умов для соціальної реабілітації та реінтеграції засуджених осіб; дотримання прав людини, в тому числі недопущення катувань та інших видів нелюдського або принижуючого поводження чи покарання; належне організаційне, матеріальне та інше необхідне забезпечення персоналу пенітенціарної системи.

Тому регулювання правовідносин пенітенціарної системи має здійснюватися з метою максимального виконання рекомендацій Європейського комітету з запобігання катуванням чи нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню, практики Європейського суду з прав людини проти України та інших держав, рекомендацій Комітету Міністрів Ради Європи, в тому числі Європейських в'язничних правил, а також документів, які прийняті Організацією Об'єднаних Націй та стосуються пенітенціарної сфери.

І перспективним напрямом досліджень виступає моніторинг дже-

рел законодавчих актів та врегулювання їх системи з метою належного нагляду та контролю з боку органів

та установ виконання покарань та забезпечення кримінально-виконавчої політики України.

Список використаних джерел

1. Автухов К. А. Кримінально-виконавче право: навч. посіб. (відповіді на екзаменаційні питання та питання до практичних занять); за заг. ред. А. Х. Степанюка. Харків: Право, 2016. 158 с.
2. Романов М. В. Конспект лекцій з кримінально-виконавчого права / ГО «Харківська правозахисна група». Харків: ТОВ «Видавництво права людини», 2015. 256 с.
3. Яцишин М. М. Історико-правові засади кримінально-виконавчої політики України: монографія. Луцьк: Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2010. 440 с.
4. Кримінально-виконавчий кодекс України від 11 лип. 2003 р. № 1129-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 3–4. Ст. 21.
5. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 черв. 1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
6. Про Державну кримінально-виконавчу службу України: Закон України від 23 черв. 2005 р. № 2713-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 30. Ст. 409.
7. Про пробацію: Закон України від 5 лют. 2015 р. № 160-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 13. Ст. 93.
8. Про Вищу раду правосуддя: Закон України від 21 груд. 2016 р. № 1798-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 7–8. Ст. 50.
9. Про застосування амністії в Україні: Закон України від 1 жовт. 1996 р. № 392/96-вр. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 48. Ст. 263.
10. Про адміністративний нагляд за особами, звільненими з місць позбавлення волі: Закон України від 1 груд. 1994 р. № 264/94-вр. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 52. Ст. 455.

O. Kotyrló,

candidate of economic sciences, Associate Professor, Lecturer in prison activities, Institute of Criminal-Executive service

THE MAIN ASPECTS OF THE ANALYSIS OF CRIMINAL-EXECUTIVE LEGISLATION IN THE SPHERE OF MANAGEMENT AUTHORITIES AND PENITENTIARY INSTITUTIONS

The activity of the penitentiary institutions and determined by the laws of Ukraine and finds its elaboration in the sources criminal executive law. Criminal-Executive legislation includes a huge list of regulations that govern these relationships and are called at the appropriate level to carry out the management of the prison system. But in the long process of reforming some of them lost their relevance, since the activities of bodies that are in a State of liquidation.

However, before the end of this process of elimination, we have to refer to them. Therefore a special challenge for today is the structure and content of crimi-

nal-executive legislation, including the basic provisions, which are regulated according to these sources.

Issues of criminal-executive legislation are devoted to the many works of scholars and practitioners, because in the process of State development it undergoes permanent changes.

In Ukraine the establishment of management bodies in the prison system, they go under another jurisdiction, their elimination, as legitimizing their activities requires monitoring of the sources of legislation.

The article made an analysis of the legislation in the field of the management of the prison system. Investigated the essence of criminal-executive legislation, defined his job in market conditions. Substantiation of that particular problem is the structure and content of criminal-executive legislation, including the basic provisions, which are regulated according to these sources.

The aim of this work performs a comprehensive analysis of current Criminal-Executive legislation in the sphere of management authorities and penitentiary institutions, which will organize the sources of this legislation and to facilitate the settlement of Criminal-Executive relations.

Regulation of legal relations the prison system must be pursued to maximize the implementation of the recommendations of the European Committee for the prevention of torture or inhuman, or degrading treatment or punishment, the practice of the European Court of human rights against the Ukraine and other countries, the recommendations of the Committee of Ministers of the Council of Europe.

A promising area of research advocates monitoring the sources of legislation and the settlement of their systems for the purpose of proper supervision and control by the authorities and penitentiary institutions and ensuring criminal enforcement policy.

Key-word: *management; criminal-executive legislation; prison system; supervision; control; penitentiary institution.*

Надійшла до редакції 19.09.2017